

Deák Kati felvétele

Biciklizni nagyapám tanított. Egy nyárom át estem, buktam és gurultam árokba és kerítésbe. A hátam mögött végig ő; mialatt én fenn a nyeregben egyensúlyoztam, állt, futott, nyargalt a hátam mögött a csomagtartó és az ülés közé szúrt ásonyél végén, balanszírozott, amíg lehetett, amíg nem dőltem balra, bele a kerítés hálójába. Naponta vezényelte eltökélten a gyakorlatokat az utolsó elengedésig. Ennek persze ugyanúgy esés lett a vége, de ez valódi esés volt, nem eldőlés és felborulás, hanem igazi, lendületes taknyolás, és megint a kerítés hálójába, ezúttal azonban nem egy bevánszorgó potyagól, hanem kapásból érkező bomba. Visszavonhatatlanul meglett az egyensúly, megszereztem azt végérvényesen. Helyzetváltoztató képességeim bővültek, a járás, a menés, a futás, a séta kiegészült a biciklizéssel, olyan tudással, amiről váltig állították, hogy soha nem felejt el az ember. „Ez már a tied, ezt senki nem veheti el tőled.” Ismétlődő alapmondat, mindenre vonatkoztatott bölcsesség; bármi, amit megtanulsz, az már a tied, azt senki nem veheti el tőled. Mondat, az intő és figyelmeztető mondatok listáján, int és figyelmeztet, hogy bármikor, bármit elvehetnek. „Ezek.” Ha úgy szottyán kedvük, gondolnak egyet, és elveszik, ami eszükbe jut. Házat, autót, állást. Életet. Ha utóbbit meghagyják, azt, amit megtanultál, nem vehetik el tőled.

Felemelő és a mellkast dagasztó érzés volt két kerék fölött nyeregben maradni, egyre magabiztosabban lendületet venni, fél kézzel vagánykodni, farolni, és persze rendseket esni, taknyolni, tanyázni, percelni. Ennek a fekete salakkal keretezett, tarackos futballpályával szegélyezett és egy emelet magasságából, nagyapailag és nagyanyailag felügyelt világnak a szemmel láthatóan nagyobbik része biciklivel közlekedett. A legtöbbször hatalmas férfikerékpárokkal, feketére mázolt monstroomokkal, széles kormányokkal.

A tekintélyes csomagtartókon kisebb termetű társaikat és a precízen rögzített gázpalcokkat szállították magabiztosan. Nagypámé is így nézett ki, hatalmas dinamóval, a kézifékkal meg a lámpával.

Apám elnézte nekem a biciklizést, nem is nagyon tehetett mást, de mintha nem csupán aggodalom költözött volna a szívébe azzal, hogy biciklizni kezdtem, hanem valami más is nyugtalanította, talán a helyzet maga, hogy ez az ügyesség a kevés számú kivételek közé tartozik, amit nem tőle tanultam, nem ő tanította meg nekem, ő nem tudja, hogyan kell biciklizni, nem kérheti számon rajtam a biciklizés etikettjét. A biciklizésről nem kérdezett, nem beszélt. Nem mondhatta, hogy biciklizz rendszeren, mert nem tudta, hogyan kell rendszeren biciklizni. Az „egyél rendszeren, öltözködj rendszeren, beszélj rendszeren, ülj rendszeren, menj rendszeren, tanulj rendszeren, imádkozz rendszeren, írd rendszeren, köszönj rendszeren, moss fogat rendszeren, fésülködj meg rendszeren, kösd meg a cipőd rendszeren, töröld meg és fújd ki az orrod rendszeren, töröld meg a szádát rendszeren, hajtogasd össze a ruhádat rendszeren” szabályrendszeréből valami kilógott, kilógott egy idegen elem. Holott a biciklivásárlás körül nem fodrozódtak hullámok, sőt háromkerékű biciklivel már óvodáskorom zenitjén meglepett a Jézuska, fel-alá roboghattam a régi, Üllői úti lakás különös passzázsában, a lakás mögött, a második szobát a fürdőszobával összekötő folyosón, a tapétaajtó mögött, ezen belépve találtam magam az egyirányú labirintusban. A szobabiciklizés nem ütközött ellenállásba. Azt amúgy sem kell megtanulni.

A Campingemet sem előzte meg vita. Nem hallottam erről vitatkozni, bár a végeredmény nagypám nevéhez fűződik. Maga a „kerékpár”, ahogyan ő mondta, szóval a kerékpár nagypai húzás volt, feltehetőleg megtanácskozott, de nagypai lépés, ezzel szembeállni feltehetőleg még apámnak sem lehetett. Szembenállásával olyan területre tévedt volna, ahol legyőzőre talál, vidéki terepre keveredett volna, a boltok és a veteményesek világába, a kukoricaföldek ölelte, tarackos futballpályák világába, a tyúkok, a disznók, kutyák és macskák állatvilágába, a málnabokrok és cseresznyefák élővilágába, a biciklik világába, ahol ő legfeljebb csak látogató lehet, álmélkodó, csetlő-botló turista. Ha tehetné, úgy intézte, hogy legyőzőre ne találjon. Gondolkodó és cselekvő önmagának szoros hálót szőtt, és a közepén üldögélt. Ez a háló vette körül, evvel és ebben közlekedett, és erős, védekező ösztönnel ismerte fel a helyzeteket, amikor a háló veszélybe kerülhet, s ha már csak az egyik szálát a felfeslés fenyegette, visszavonult a háló közepébe. Ugyanakkor rutinosan hártotta a rizikókat, igyekezett környezetét, tehát az anyám és az én környezetemet is a háló területén belül látni, és ezt a célját nem a háló kiterjesztésével, hanem a hálón kívüli élet érvénytelenítésével kívánta elérni. A hálón kívül rekesztett mindent, ami kiszámíthatatlan, meglepő, mulatságos, véletlen, fordultatos, rémületes, szenvedélyes, kétségbeesett, ujjongó, indulatos, önfeledt, a hálón kívülre a kacagást, a zokogást, a fájdalmat, a kényelmet, a pazarlást, az éjszakát, a könnyeket, az érintést, a káprázatot, a fényt, a sötétséget, a talmi elragadtatottságokat, a megannyi szeszélyt, az élet értelmét kétségbe vonó, öncélú és az embert gyalró és gyenge mivoltának kiszolgáltató haszontalanságokat és a veszélyeket.

Részlet a Hamu és ecet (2006. Kalligram) regényből

Jánosy Lajos

A Nulladik óra

Beszélgetés Jánossy Lajossal

– *Mi jut eszedbe, ha azt mondom: ráérő idő?*

– A József Attila Gimnáziumban, ahova jártam, hamar kialakult a délutánok rendje; amikor véget értek az órák, az iskola környéke, mindenekelőtt a Feneketlen-tó volt a szabad idő terepe. A hatodik óra befejeztével az Ernő nevű hentesnél indult, forró kolbászsírban megmártott, mustárral megfejtelt zsíros kenyerekkel, a legtöbbször a park bokrai közé húzott padokon, vörös- és fehérboros palackokkal felszerelve folytatódott, és a történelem, illetve a művészet eget verő kérdéseiről zajló beszélgetésekkel telt kora estig. Pénteken és szombaton a gimnázium első éveiben alternatív koncertek, később a Zeneakadémia, Péterfy Gergővel és Simon Balázssal. És mind eközben, mellett, után és előtt az elsősorban alsórendű kocsmák; a borozók: pl. az Izsáki és az Egri gödör, a presszók: pl. a Don kanyar, a budai sörözők: pl. a Kisvigadó és az Avar. Simon Balázs költő volt, három évvel ezelőtt halt meg. Akkoriban angyali és ördögi lény, megszállott és megszálló, tomboló tehetség és önző kisgyerek, tébolyodott és a végletekig logikus elme, akivel ha csak egyszer is találkozott az ember, többé nem felejtette el. Péterfy *AB oldal* című könyvét ajánlom elolvasni annak, aki róla és erről az időszakról valamit tudni akar. A *Nulladik óra* című kötetemben én sem hagyhattam szó nélkül – az egyik elbeszélés központi alakja ő.

Volt időszak, amikor esténként nem mehettem el otthonról, a kettes átlag felé zuhanó úgynevezett tanulmányi eredmények indokolták a szülői döntést. A szobafogságom alatt a korlátozott, a helyhez kötött időt is szabad időre lehetett váltani: sok mindent, válogatottan jó könyveket olvastam válogatás nélkül, a megértésnek, így visszatekintve, nyilván egy teljesen más szintjén, mint ahogy azt akkor az ember önhittén és gőgösen gondolta, de kétségtelenül kíváncsian, elszántan, büszkén, elkötelezett melankóliával. Thomas Mann-nak van egy elbeszélése, a *Zűrzavar és kora bánat*; erről az időszakról ez a cím jut eszembe; minden szó, mondat és gesztus, barátság, szerelem és harag, minden könyv, zene és kép mitologikus erővel, tehát hősiek pátosszal és lélegzetelállító emelkedettséggel bírt. Mert szinte minden először van. Minden beavatás, szertartás és misztérium. Ennek ellenére, ha olyan valakivel találkozom, akivel azóta elvesztettük egymást, megakadt valahol a közös történet, nem erőltetem a beszámolókat, mert előbb-utóbb, a családi és munkahelyi hercehurcák számbavétele után ott kötünk ki, hogy emlékszel, amikor a nagyszünetben... Nem zárkozom el okvetlen, de olyanok ezek, mint a veteránta-

lálkozók: mintha az lett volna az egyetlen, igazi, érvényes élet, mintha ottfelajjtó-
dött volna valami. Szerintem meg mindenkin egyenként múlik, hogy otthagyja-e,
ottfelajjti-e, vagy sem az életét az öltözőben. Én jól éreztem magam akkor, meg
rettenetesen éreztem magam akkor. Küzdelmes keresés volt, önmagamnak, a
saját személynek keresése. Mindenkinnek a saját akadálypályája. Az esetemben
például Simon Balázs jelenlétének mágikus realizmusa, vonzó és fenyegető alak-
ja, a napi izgalom és búvőlet a közelében, ugyanakkor a félelem az elveszéstől,
sőt a megsemmisüléstől. Ha már egyszer Thomas Mann felmerült, persze nem
véletlenül, emlékeztetve akkori életünkben betöltött fejedelmi szerepére, akkor
jőjön még egyszer: *Márió és a varázsló*. Balázs bárkit le tudott nyűgözni észjárá-
sával és nyíltságával, el tudott kötelezni retorikájával, meg tudott törni érveivel.
Szinte bármit megtehetett. És ez itt most nem szemrehányás vagy számonkérés,
és nem kegyeletből vagyok megengedő: egy tizennégy éves embertől nem kérem
számon, hogy a másik személyes szabadságát tisztelje, arra a saját szabadságának
bizonyos lehetőségeiről lemondva legyen figyelemmel. Benne olyan szuggesztív
lelki töltet volt és szellemi fölény, aminek nem tudott korlátot szabni. És szere-
tetéhség volt benne, ami korfüggetlenül nehezen megformálható, párbeszédre
bíráható érzés. A kíméletlen, kizárólagosságra törő ítélkezés hajlama is jellemezte.
Előrehaladott intellektuális kora kérlelhetetlenségre, szikrázó elmele az eszté-
tikai és az etikai bíró szerepére csábította: keményen el tudott bánni művekkel
és emberekkel. Az attitűd ragadós és vonzó volt. Németh Gábor mondogatta
régebben a kritikáimról, és jó, hogy mondta, hogy van bennem egy iskolamesteri
szigorúság, kérlelhetetlen megmondás. Ez a régi nyom abból az időből valóban
sokáig elkísért.

Hogy Simon Balázs a barátom volt-e, engem a barátjának érzett-e; szinte irre-
leváns kérdés, azaz megválaszolhatatlan. Mindegy, mit mondtunk akkoriban
egymásnak és magunknak erről. Kapcsolatunkat sorsszerűnek látom, mind a
mai napig döbbsent fájdalom fog el, ha arra gondolok, hogy ennek a mély áramú
történetnek hány fázisa marad most már – a földi idő tekintetében – örökre meg-
élhetetlen.

Sokat kellett, és mivel természete szerint ez a „művelet” befejezhetetlen: kell
dolgozni magamon, hogy az esendőségekkel, az esettségekkel, a törésekkal szem-
ben, legyenek azok emberi vagy művészi gyengeségek, inkább megengedő, és
főleg megértő legyek. Legalább: megengedőbb és megértőbb. Állandó mérkőzés,
hogy el tudjam engedni magam, hogy ne feszüljek rá a felismerésekre, amelyek
pillanatok alatt rögeszmékké dermedhetnek, ha körömszakadtáig ragaszkodunk
hozzájuk.

A barátságának rendkívüli fontossága van. De még nagyobb a barátságos-
ságnak. Utóbbi a nehezebb, hiszen nem napi szinten „kifizetődő” alapállás,
nehezebb feltölteni vagy töltés alatt tartani. Nem „csereszabatos” attitűd, nem a
visszaigazolások éltetik. Karbantartása állandó figyelmet és nyitottságot követel.
Nem kérkednék azzal, hogy mindig barátságos vagyok.

Az én szabad időm részben az előbbi kontextusban formálódott, és ebben egy-
fajta életidegenség is volt. A lázadás a szabad időért történik, azt hiszem, harc a
saját időért, magadért, az élet különböző, kötött időbeosztású, tehát tartalmú for-

maival megy szembe, de ettől még nem feltétlen életidegen. Az életidegenségen azt értem, hogy volt egy időszak, amikor azt gondoltam, jó volt azt gondolni, jó ötletnek tűnt, hogy egyedül a művészetnek, az irodalomnak, a remekműveknek és a zsenialitásnak érdemes élni, és ez kizárólag a világ ellenében képviselhető hitelesen. Ehhez lásd egy lángoló tekintetű kamasz – megint Thomas Mann – *Doktor Faustus*-olvasatát. Volt valami életmegvető bátorsága a lázadásnak, és persze volt habzó realitása is: a Móricz Zsigmond körtérről kiinduló házibulik világának tékozló éjszakái. Mert bármennyire is igyekeztem kihátrálni a világ „hívságaiból”, azért az Országház borozó pincéjéről, a Fradi-meccekről, a házibulikról nem lehetett egykönnyen lemondani, ebben végeredményben, a fentebb említett módon, a szüleim „siettek segítségemre”.

Az alkohol, mint mindenkinek, beilleszkedési segítség volt, szocializációs anyag, meg hagyomány, kulturális konnotációkkal, legendákkal, mitológiával. Minden komolyabb erőfeszítés nélkül a Magyar Pimodán lakójává válhatsz: Ady és Hajnóczy (lásd *A halál kilovagolt Perzsiából* elhíresült névsorát) és Vörösmarty és Latinovits rokonának tudhatod magad azonnal, a pusztulás lovagjának. Ebben a fázisban lehet szenvedni, kinyújtózni, önsajnálkozni, minden cselekvés lehetőségét elvitatni és a végén beledögleni. Egyszerre lehetsz hős és áldozat. Deviáns és mártír egy életre. Itt most kimondottan a hetvenes-nyolcvanas évek hagyományáról beszélek, a mély gyökerű előzmények ismeretében. A Hajnóczy Péterről készült interjúkötetben szerepel egy Nádas Péter-beszélgetés, amiben Nádas az ismert, éles, olykor ítélező, de ebben az esetben elháríthatatlan pontosságú hangján szólal meg, és ennek a mondanakörnek a szereplőiről, minden elismerését fenntartva, azt mondja, hogy hősei felültek az önsajnálatuknak, idézet vége. Hajnóczy felejthetetlen élmény az életemben, írásainak jelentős részét ma is a magyar novellairodalom legjobbjai közé sorolom, de belső, szubjektív helyi értékének akcentusai megváltoztak. Prózája és figurája, számomra hosszú ideig szent és sértehetetlen volt, mitikus alakjának jellegzetes jegyeiből magam is beépítettem egyet s mását a saját elképzelt portrémba; a fenegyerek vonásai közé jól illettek „Márai”, illetve a „fiú” önpusztító, belső (t)örvényei, (ki tudja, hány személyből, hány bábból kell kikeljünk, míg önmagunk leszünk?), ezért a Nádas-szövegtől sokáig idegenkedtem, nem szerettem, de egy ideje az egyik kikerülhetetlen megközelítésnek, elrugaszkodási pontnak tartom a magyar reménytelenségfutam megértéséhez.

Ha nem vagy résen, az alkohol elfed; nem találod magad, és nem találsz ki magadból, és megtapasztalod, hogy ez nem ellentmondás. Az iváshoz nagyfokú figyelem, azaz intelligencia kell, olyan, ami nem a könyvtárakban beszerezhető, és bár én könyvtárakba járni semmilyen okból nem szerettem – inni sem ott tanultam –, nem állíthatom, hogy kimondottan szofisztikált ivó lennék.

A politikai szocializációm korán kezdődött. A családban rendkívüli hangsúllyal kitartott hang volt az ezek és a *mi* ellentéte. Kiskoromtól az első mondatokban ott volt a szó: *rendszer*, az első szavak egyike. A *rendszer*, amivel szemben nem lehet mit csinálni. A szüleim persze nem a deviáns stratégiát választották. Orvosként, szakmailag is kiváló emberek lettek, csinálták ami a dolguk.

A koromhoz és az akkori helyzethez képest mindezt tragikusan és deprimáltan éltem meg. Egy, a történelmet felszámolni akaró korban, zárójelbe tett időben, szelárnyékban, de voltaképp állandóan történelemben és politikában éltünk. Persze számtalan hősi pillanattal: március tizenötödikkkel, Szabad Európával, koncertekkel, szamizdattal, Mozgó Világgal, filmklubokkal, alternatív színházzal stb., de a legcsekélyebb remény nélkül. Mert az „amíg itt vannak az oroszok, addig úgysem lehet semmit csinálni” üzenetét kilúgozhatatlanul a sejtjeimben hordtam. Pszichológiailag ez két dolgot is jelentett. Egyrészt, hogy a végtelenségig ki lehetett nyújtani, elodázní a döntéseket és a választásokat, vagyis a gyerekkort, a felfüggesztett idő erre nagy léptékű fedezetet nyújtott, másrészt a fennálló uralkodói és a regulatív értelemben állt szemben, felnött világgént (semmilyen diktatúra nem veszi emberszámba alattvalóit), ami vizsgálható érvennyel az egyén történetét is megsarcolta, feltételes módba helyezte. Ennek nagyon markáns személyes konzekvenciái is voltak; mindenekelőtt az ún. értelmiségi szocializációra gondolok, amely többszörösen skizofrén „beilleszkedésként” jellemezhető: egyrészt a rendszeren belüli – elsősorban a politikai vezetés „figyelmében” megmutatkozó – respektusa miatt, ezzel párhuzamosan társadalmi elszigeteltsége folytán, emellett a többnyire adódó, így-úgy, de szükségképpen az állam által megszabott korlátok között megteremthető anyagi és életmódbeli függősége/függetlensége okán, ugyanakkor a különböző csoportok törzsi mítoszai következtében.

Az ország ugyan nem volt homogén, de én egységességet láttam, egységességet és mélyen húzódo egyezséget a kádári kiegyezésben. Ez belenyúlt a nyolcvanas évekbe, és úgy tűnt, bármeddig eltarthat. Magyarországnak az operettbe illő, az elmúlt tizenöt évben játszódó, savanykeserű tragédiája onnan származik, hogy alulról jövő társadalmi kezdeményezések nélkül kötöttek ad hoc politikai erők szerződést. Társadalmi szándék nélkül társadalmi szerződést. Itt nem a szabadságért folyt a küzdelem és nem a többpárti demokráciáért, hanem a fogyasztás szabadságáért, a demokrácia felhalmozható és elfogyasztható árubőségéért.

– *Tehát akkoriban a társadalomra rákényszerített kamaszkorban volt kénytelen élni az egyén. Akkor most egy egész nemzedék szenved az elmaradt felnötté válást? Talán pont emiatt a hiátus miatt érzem ezt az ítékezésmentes naplószerúséget az utóbbi idők kortárs regényeiben?*

– Egy regény, ha jó, soha nem ítélezik. A mostanában megjelenő apa-könyvek a megkésett fejlődés (ld. Szücs Jenő: *Európa három történelmi régiója*) megúszhatatlan következményei, szükségképpeni fázisai, kísérletek az önállóság megteremtésére, szabadulási kísérletek a gyerekkor perspektíváiból. A felnött világból, pontosabban a felnöttség fogalmából hiányzott annak lényege: a vállalt cselekvés, a személyiségnek a pillanaton túlmutató, morális vetületű szabadsága.

Ha egyéni szabadságot mondok, akkor a felelősség fedezetű szabadságra gondolok. Magyarországon azt hittük, hogy széthúzzák a függönyt, kinyitják az ablakokat, dől a friss levegő, süt be a nap, és onnan majd mindenki azt csinál, amit akar. Negyven éven át minden önálló gesztus szabadnak tűnt, ami nem követte a hétköznapok klasszikusan nyárspolgári sormintáját. Az államhatalom uralta világban az összes ilyen gesztus szabadnak tűnt. Csakhogy ez negatív

szabadság volt: *valamitől* való szabadulás. A gyerek szabadsága. Minderre nemrégiben a televízióban egy kerekasztal-beszélgetésen Németh Gábor barátom úgy reagált, hogy *itt most felnőni nem tudó, örök kamaszok ülnek*, amivel én messzemenőig egyet is értettem. Ha megnézzük pl. a zenei szubkultúrát, mondjuk a Trabant vagy a Balaton dalait, a nyolcvanas-nemzedék infantilizmusba mentett világával szembesülünk – emblemátikus szövegek.

– *Ez az „elmentett világ” egyúttal menekülésként is értelmezhető. A meneküléshez pedig az egyedüllétet, sőt a magányosságot tudom kapcsolni.*

– Az elmúlt években egyedül élek. Ez az első szakasz az életemben, amikor nemcsak megtanultam egyedül lenni, hanem meg is szerettem. Sokat vagyok itthon. Ugyanebben a lakásban lakom már nyolc éve, és ebben a nyolc évben sok menekülés is volt. Úgy látom, hogy az egyedüllét, sőt odáig megyek, hogy annak kellemetlenebb arca, a magány fontos iskola. Azt látom, hogy sokaknak kimarad az életéből. Többféle menekülő útvonal van; ahogyan az alkohol, ugyanúgy egy kapcsolat is lehet az. Én ezt megúsztam. Volt mögöttem vagy bennem valami – angyal, belső hallás, szerencse, sors, attól függ, honnan nézzük –, ami megmentett attól, hogy egy kellőképpen elő nem készített életszakaszban a társas létnek a családi formája határozza meg az életem. Nekem ilyen fajta saram az életben hál’ istennek nem lett: az életét „ideig-óráig” igen, de egy életre szólóan talán senkinek nem veszélyeztettem. Egy ponton túl bejött a rombolás ösztöne, amivel úgy vertem szét a kapcsolataimat, hogy a hölgy személyek, akik áldozatosak, odafigyelők és türelmesek voltak velem a végtelenségig, már nem lehettek áldozatosak és türelmesek. Rettentő sokáig nem értettem mi történik bennem és körülöttem, mi az, ami nem hagy nyugodni, mitől lesz légszomjam pillanatok alatt. Nem mondanám, hogy tudtam: amíg én nem vagyok saját magammal beszélő viszonyban, addig mással sem lehetek, de egyfajta tudásom lehetett róla, ösztönös, belső erők irányítottak, öntudatlanul. Ha az egyik fél saját alapkérdéseiben nem lát tisztán, akkor előbb-utóbb a rombolás lép működésbe, a kiszolgáltatottságnak, a méltánytalanságoknak, a megalázó helyzeteknek a sorozata jön létre. Egy ilyen helyzetre nem lehet építeni két ember életét. A másik mint használati eszköz. Kény és kedv szerint.

Az ember összes önmagához vezető útjának és felismerésének szükségképpen van szakrális dimenziója. A csoda lehetősége adott, tapasztalati formái azonban változnak. A személyes csodák hiányoznak, a felismerések heurékaérzése.

Én keményen szemben álltam a gyerek- és kamaszkorom világával, a családdal szemben is. Az apámmal ádáz küzdelmeket vívtam. Azt gondoltam hosszú éveken át – és ezek túlmutattak a gimnáziumi éveken –, hogy amennyire például Simon Balázssal szemben szabadságharcot vívok, úgy az apámmal szemben legalább ennyire szabadságharcot kell vívjak.

Sokan hajlamosak vagyunk úgy gondolkozni a szabadságról, mintha absztrakt entitásról volna szó, aminek a lényege a senkire és semmire tekintettel nem lévő függetlenség, miközben ez a filozófiai spekuláció szintjén sem lehetséges. Még levegőt sem vettünk, már ezer és ezer vízzel és fémszál járja át az életünket. Arra kellett rájönnöm, hogy az életem ezer olyan vízzel és fémszállal átjár, amiben természetesen az apám az egyik legfontosabb figura. A magam megértéséhez

hozzá is közel kell férkőzsek. Míg én azt gondoltam – aránytalanul hosszú ideig –, hogy vele szemben függetlenítem magam, és ezt a meccset már lejátszottam, ez messze nem volt így. Kiderült, hogy nem szabadultam meg semmitől, hogy ilyen egyáltalán nem létezik, hanem az életem szereplői; természetesen anyám másképp és ugyanolyan súllyal, de a gyerekkorból csak homályos „polaroid képeken” megmaradt felmenők is, tehát ők egyben az életem alkotói; előre megírt szerepeket kaptam, illetve választottam ösztönösen. A reakciók nem megformált, szabad válaszok. Ennek a felismerése ahhoz hasonló, ahogyan József Attila írta: *Az Isten itt állt a hátam mögött / és én megkerültem érte a világot.*

A három éve készülő *Hamu és ecet* regényemet is ezért tudtam elkezdni, ezek a felismerések inspirálták a könyvet. Ha van bebábozódás, akkor ezt a kibábozódás könyvének lehetne nevezni: összeraknak, összerakod magad, különböző mintákat sajátítasz el önkéntelenül, másokat te választasz, majd eljön a pillanat, amikor elveszel közöttük, és azt sem tudod, ki veszett el. Csak annyit tudsz, hogy valaki keres, egyre kétségbeesettebben kapkod a szálak után, mint egy úrhajós a levegőben, pontosabban a légüres térben kapálózik a kezével és a lábával. Azután, amikor már végképp minden összekeveredik, mint egy szétszórt puzzle-ban; a felhő a bokrok helyén, a ház a fellegekben, a lábad valahol mégis földet ér, kitapogatsz egy lábnyomnyi helyet, és onnan már nyomon lehetsz, elkezdhetsz nyomozni. Ekkor megkezdődhet az álarcok szétszedése, Junggal szólva a personák elkülönítése. Egy pszichológiai értelemben vett hermeneutikai körről van szó, különös tekintettel a megelőzőttség fogalmára. Mozgásba jönnek a horizontok, megmozdul a múlt.

Az utóbbi évek például az újranezett filmek, az újraolvasott könyvek ideje is. A könyv és az olvasó között szükségképpen kirajzolódik a személyes tér, megképződik az elemi, közvetlen tapasztalat. Én sokáig igyekeztem filozófiai összefüggésekbe elhelyezni a szövegeket, megfejteni őket. Olvasataim közvetítésre épülő, spekulatív, filozófiailag minduntalan relevált megértési kísérletek voltak, külső segédegyeneseknek feleltettem meg a megértésre várót. Az elmúlt években többször néztem vissza Bergman filmjeit. A gimnáziumban jártunk Bergman filmklubokba, ez a szabad időhöz is fontos adalék. A gimnáziumi időszaknak van sznob kultúrája is; ha valaki elkezd érdeklődni valami után, előbb-utóbb a nevek bűvöletébe kerül, a tekintélyek áthagyományozódása és fluktuációja a kultúra egyik alapja. Hogy Bergman mi az ördögöt mondott nekem gimnazistakoromban, ebben a kérdésben elég tétova vagyok. Elidegenedés, neurózis, az élet élhetetlensége, ilyenek. Biztos, hogy leszűrődött valami, még azt sem mondanám, hogy egész más, de személyessége inkább a fojtogató hangulatnak volt, az úgynevezett megértés, tehát a mozit követő presszózásakor, sör-vodka fölött tűnődő magyarázat filozófiai sztereotípiákba kapaszkodott. Ma viszont mindannyiszor hazatérek hozzá, átlelkesítenek a munkái, átlelkesítem a munkáit. Az apja lelkész volt, nekem nem az apám volt lelkész, hanem a nagyapám, de tőle visszamenőleg mind apai, mind anyai ágon – apai ágon evangélikus, anyai ágon pedig református – lelkészek és professzorok jelentik a családi hagyományt. Bergman a *Laterna magica* című önéletrajzi könyvében, erősen kézben tartja – nem tud mást tenni – az apjához fűződő szálát. A könyvet egyszerre olvastam, és közben, mintha egy

egyetemi jegyzetet, egyfolytában megjelöltem a kulcsfontosságú helyeket. Olyan analógiákra és rímekre leltem Bergman naplójában, amelyek továbblendítették – hogy Bergman szelleméhez hűek maradjunk – a „szembesítést”. Filmjeinek a forma, az esztétikai egyneműség tekintetében kifogásolható oldalai egy ideje egyre kevésbé érdekelnek. A kritikust háttérbe szorítja az író. Túlpörgetett és a filmnyelvet kikezdő pszichologizálásai elemibb erejűek, mint a megformálás fogyatékoságából adódó egyenetlenségei. Ma már sokkal fontosabb számomra a tény, hogy segített szembenézni az élettemmel. És ez az a pont, ahol szinte elküloníthatetlen az artisztikus és a személyes. Ugyanez Pilinszkyvel. Végigkíséri az életemet, az utóbbi években ő is mozgásba lendült – többször egymás után olvastam végig megrendülten az összegyűjtött verseit és publicisztikáját. Hogy az istenbe’ is lett volna érthető, hogy „a művészet a képzelet morálja”, meg „vagyok, mert nem vagyok”, kereszténységfelfogása, „evangéliumi esztétikája”? Ennek ellenére végtelenül fontos, hogy ők, verseik, filmjeik, regényeik már akkor velem voltak, elköteleztem magam mellettük és ki is tartottunk egymás mellett.

– *Úgy néz ki, hogy teljesen ura vagy a külső és a belső idődnék, és mindegyikben kellő szabadsággal bírsz. Mintha nem lenne éles határ a kettő között.*

– Épp ellenkezőleg – van. Magamon belül. Visszatérve a fő csapásra, amivel elkezdtük ezt a beszélgetést, most ténylegesen van szabad időm. Ha itthon vagyok, ez nem feltétlenül jelenti, hogy a számítógép előtt ülök. Nem vagyok az a szerző, és valószínűleg nem is leszek soha, bár igyekszem magamat ehhez közelíteni, tudom, hogy ez egy lehetséges verzió, a napi beosztás, lehet hozzá igazodni, meg jókat szorongani az igazodás örök sikertelenségétől, szóval nem vallanám meg magamról, hogy irodai fegyelemmel dolgozom. Egérútként azért idebigygyeszttem: egyelőre... Majdhogynem teljesen én osztom be a napjaimat: minden egyes pillanatban nekem kell saját magam ura és szolgája lennem egyszerre. Csaplár Vili mondta egyszer valaki kapcsán, hogy ő is elfelejti, a tehetség nem cifra szolgál. Nem rólam mondta, de nekem mondta... Fontos mondat, hajlamos vagyok elfelejteni. Ha nem a számítógép előtt ülök, akkor a barátaimmal ülök a Libellában, most már mint örök *libelláris* kártyázom vagy beszélgetek a kedvenc kocsmámban. Tulajdonosának, Foitl Bandinak és a pultosoknak, Krisztának, Ignornak, Bélának, Mártinak, Krisztiánnak szintén nagyon sokat köszönhetek: ingerült, búval bélelt, repeső, kapatos, teázós és még ki tudja milyen hangulataimat mindig nagy türelemmel viselték. Igazán hazamehetek hozzájuk. Ha nem ez van, akkor az olvasmányaimon van a sor. Utóbbiak nem közvetlenül kötődnek ahhoz, amit írok, kivéve persze a kritikairást, de annyiban igen, hogy mivel minden író, Kertész Imre nyomán, alapvetően magán dolgozik, a könyvek is úgy épülnek be, mint a legóköcák.

Jegyzetelek a könyvemhez, és három és fél éve írok naplót is, ezek műfajilag szintén inkább feljegyzések, mint naptári számhoz köthető információk. Gimnáziumban is írtam naplót, nemrégiben megtaláltam két-három ilyen füzetet, érdekes tükre volt az akkori életemnek, a gondolkodásomnak, ahogyan beszámoltam az eseményekről. Olyan film, amiben nincsenek „belsőik”. Majdnem minden „külsőben” játszódik. Olyan a viszonyom magamhoz, mint egy szemérmes szerelmesnek, aki lesüti a szemét, elfordul és mellébeszél. Sok mindent meg lehet

tudni, hogy itt voltunk, ott voltunk, ilyen könyvet vettünk, azokat olvasom, de a fekete doboz nem nyílik ki egy pillanatra sem. Én persze tudok következtetni egy s másra, mégis olyasvalaki írta azokat a sorokat, akit jobb híján énnek nevezek, akit igyekszem önmagammal azonosítani (ld. a készülő regényt), de nem mondanám, hogy könnyen megy. Nyomozás. A mostani naplóm viszont majdhogynem kizárólag a belső cselekmények, döntések, elbizonytalanodások, megerősítések naplója. Visszaolvasva nem lehetne rekonstruálni a faktikus eseménytörténetet: ha valaki elolvasná, nem tudná összerakni a napjaimat. Erre azonban ott vannak a határidőnaplóim, helyesebben a befejezett múlt idő nyomait rögzítő füzetecskék, az utójegyzési naptárak, amelyekbe tíz éve esténként, délelőttönként visszaírom a találkozásokat és az időpontokat. Előre nem ezek segítségével tájékozodom: csütörtökön négykor itt és itt, ezzel és ezzel fogok találkozni, ez nem működik, de visszamenőleg igen: csütörtökön itt és itt, ezzel és ezzel találkoztam.

Volt egy nagybátyám, építész, Jánossy Györgynek hívták, néhány évvel ezelőtt halt meg, és neki csináltak egy emlékalbumot. A lánya engem kért meg, hogy a füzetekből talán érdemes volna összeállítani egy keresztmetszetet. 1952-től 1992-ig, negyven év merítéséből kaptam körülbelül hatvan füzetet. Formailag innen jött az újszerű naplózás ötlete, ugyanis a nagybátyám a külvilággal nem számolt. Az ötvenes években írott füzetekből nem derült ki, hogy fokozódik-e tényleg a belső és a nemzetközi helyzet, lehet-e még grafitot kapni a töltőceruzába vagy sem. Nála a személyességtől teljesen eltartott filozófiai töredékek olvashatók. Remek aforizmák, pascali magasságokban járó szövegek. Rendkívül inspirált. Akkor még a legkevésbé sem voltam arra kész, hogy elkezdjek ilyesmit csinálni, de motoszkálni már motoszkált valami. Rá egy-két évvel kezdtem folyamatosan jegyzetelni. A füzetekbe kézzel írok, különben meg mindent számítógépbe. Irigylem azokat, akik kézzel bármit képesek írni: elővesznek egy spirálfüzetet és egy ceruzát, és már nem történhet bajuk. Összefüggő szövegeket, flekkeket kizárólag számítógépbe írok. Feljegyzések vannak kézzel; tele van a gépem körül az asztal motívumokat rögzítő cédulákkal, de más nem. Rémes, amikor az ember rádöbben a technikai kiszolgáltatottságára. Legutóbb is lementem a Balatonra, vittem a laptopomat, és beszart. Elterveztem egy hetet, és ezzel szemben a hideg veríték vert ki, hogy most akkor mi lesz. Persze el tudtam volna magam foglalni, olvasás, jegyzetelés, de közben meg az volt kitalálva, hogy egy hét alatt megírok egy részt a könyvből. A kézi naplózásban az is jó, hogy az írásképp alapján már tudom, hogy mi is volt akkor: derű, magabiztosság, könyvek, próza vagy másnapposság, szorongás, tévzés, álmatlanság.

Rettenetesen hosszú idő telt el, amíg eljutottam a pontra, hogy belevágok egy novellába. Huszonöt éves voltam, amikor megírtam egy Hajnóczy-esszét, ami aztán az akkori *Magyar Napló*-ban meg is jelent. Ez volt az első komoly publikációm. Onnan meg jöttek a kritikák szépen egymás után. Aztán szintén baráti biztatásokra – itt a már sokat emlegetett Németh Gábor mellett Zeke Gyulára, Garaczira, Péterfyre, Dérczyre kell mindenképp utaljak – jöttek a prózák. Novellák, elbeszélések, ezekből egy csokor a *Nulladik óra*. Ezt Nagy Gabi énekelte ki belőlem, mint akkori *JAK Füzetek* szerkesztő. A könyv megkésett első kötet; valami látszik benne, valamit látszani enged, főleg anyagi értelemben; mivel is

volna a szerzőnek érdemes behatóbban foglalkoznia. Kicsit kívülről írt könyv, ifjúsági is, de azért nem adnám be a könyvek árvaházába, mert persze, hogy az enyém. A regény sokat köszönhet neki.

2003. ősz

P. S.: Nem tudom, hogy egy interjúnak lehet-e utóirata. Ezúttal elkerülhetetlennek látom. Ha másért nem, egy megjegyzés erejéig: a visszaolvasott időbe nem kellett nagyon belenyúljaljak – ez jó érzéssel töltött el. Azóta megjelent az akkor még csak „egy-két kongatással”, reménykedve „beharangozott” *Hamu és ecet* című regény is. Elképzeléseim úgymond az életről nem sokat változtak, legfeljebb kiegészültek, de itt most nem kezdenék egy öninterjúba, az „ami az interjúból kimaradt” címmel nem írok újabb fejezetet.

Ami biztos: 2006 novemberében, Magyarország fővárosában, Budapesten engedem el azt a szöveget. Pedig volna „még” miről beszélni...